

Cs. Szabó István

Események, történések Gyomán -1848-1849 – és az önkényuralom idején

1848 nyár elejére kiderült, hogy a magyarságot nyomorító Habsburg dinasztia megint semmibe vette a nemzetnek tett ígéreteit. Egyelőre nem nyíltan, hanem szokásához híven alattomosan támadott. Ellenünk lázította a nemzetiségeket. Először a szerbeket (rácokat), majd a horvátokat, és később mindenkit, aki kapható volt erre, a gazdag koncon való osztozkodás reményében. Az osztozkodás beígért tétje már akkor is az ország, a Szent Korona Teste volt. A gyomai eseményeket Dávidházi Bekes Sámuel akkori református prédikátor feljegyzéseivel indítom; „...1848. július 12-én 175 őrkatoná ment Gyomáról Makóra a Maros mellé, örködni a betörekvő ráctság ellen – Három hétre mentek és csak Makóig, de ki tudja nem tovább s messzebb is mennek é? 3 hét múlva azt is ismét másik Csapat váltotta fel; melynek ideje kitelvé; ilyek többé nem mentek, hanem toborzott önkéntesek.” A Nemzetőrség gyomai századának ottléte idején történt szomorú esetről ad tudósítást Csath János nemzetőr kapitány (aki egyúttal a város jegyzője); „Nemzetes Bíró Úr! Azon szomorú esetről mely júli 28-án 2 fertály 9 órára sújtott bennünket szoros kötelességemnek tartom tudósítani. Tudom vérzend szíve és a távolban is könnyeket ejt kedves Tanácsnok társa Molnár Mihály uramért, igen ő a fent nevezett időben, fürödvén a Béga vizibe halt és temetése júli 29-én délután 2 órakor leend. Pénzéről, mely 20 váltó frt., 41 krajczár ezen levelem mind pedig egyéb holmiját, ha az Isten szerencsésen haza vezérlend meg visszük. A mi a temetési Szertartást illeti, ha a táborig papot elkaphatjuk predikációval lesz egyéb iránt az egész Század ki fog menni tisztelkedni. Rendelkezzen Bíró Uram az otthon lévőekkel vigasztalja az elhagyott özvegyet csepegtesse bé szivibe, hogy itt is azon mindeneknek alkotója védő szárnyai alatt; nyugszik ki Szülötje földén kedveseit ápolgatja. Többire áldását, békét és vigasztalást kívánva vagyok Écskán Júli 25. '848 igaz tisztelője Csath János mk. Kapitán.”

Csath János nemzetőr kapitány levele mellékleteként terjedelmes listán felsorolta még, hogy a század katonái egyenként s fejenként mekkora összeggel járultak hozzá Molnár Mihály temetési költségeihez. Akkoriban ez így illett, mert így volt szokásban s a „szokásjog” nagyúr volt. A lista tartalmazza azt is, hogy pontosan mennyibe került a „Fűtül való fa, Szemfedél, Koporsó deszkája, festék, lepedő. A Musikások szorgalma...”

Meglehetősen sok adatot, eseményt ismerhetünk meg Gyomáról, és Békés vármegye többi településeiről is Oláh György: Békés vármegye 1848-1849-ben c. munkájából. Bár Gyomán is izgalom uralkodott a márciusi események nyomán, de a nemzetőrség megalakítása nem ütközött olyan nehézségekbe, mint pl.

Mezőberényben, vagy Füzesgyarmaton és más helyeken, ahol inkább az uradalom elleni követelésekkel voltak elfoglalva a helybéliek. Gyomán nagy lelkesedés mellett 1848. április 3-án Debreczeni András fő- és Kruchió Mihály alvezérlete alatt megalakult 100 fővel a helyi nemzetőrség. A délszláv őrseregbe a megyei összeírás szerint 308 egyén lett volna kötelező a nemzetőri szolgálatra, azonban a „... hazafias tevékenység oly lelkesedést teremtett, hogy az összeírás félretétetett, s 1717 fő a hazáért élni-halni kész nemzetőr esküdött zászló alá, s számuk naponként növekedett.” A vármegye által Gyomáról 85-en rendeltettek ki s midőn e rendeletet közhírré tétetett... egy szívvel és szájjal kiállatnak fel a gyomai nemzetőrök: menjünk el mindahányan, mert mi magyarok és pedig lelkes magyarok vagyunk...” s elindultak 164-en. Az osztrák uralkodóház által különböző, később be nem váltott ígéretekkel fellázított szerbek (korabeli nevükön rácok,) iszonyú kegyetlenséggel rontottak a Maros folyótól délre eső magyar lakta településekre. Az Oláh György által külön is említett Debeljácsa (1872-től Torontálvásárhely) felperzselése, lakosainak elűzése a gyomaiakat érzékenyen érintette, mert ezt a telepés községet (A Német Bánsági Határőrezred alárendeltségében) makói, szentesi, hódmezővásárhelyi családokon kívül kb. 30-35 gyomai család alapította 1794-1800-as esztendőik között. A környező más nemzetiségű lakosok is ellenünk fordultak, s amit a szerbek meghagytak, azt emezek pusztították el. Mészárlásban kimerült debeljácsiak arra kérték Vukovics Sebőt, a Délvidék kormánybiztosát, hogy engedélyezze férfiakra egy külön gyalogszázaddá alakulását, s öregjeik, asszonyaik, gyermekeik elhelyezését Makó, Vásárhely, Szentes, Békés, Gyoma városokban. Mint írták: „... láthatják testvéreink, hogy a kegyetlen ellenség nem ismer irgalmat, kegyelmet, és a magyar faj kiirtására törekszik... hívják fel a népet ellenállásra, bosszúra, mert a gyávaságot az ellenség fegyvere fogja megbüntetni.” A gyomaiak harci kedvéről, vállalkozó tetteikészségéről tesznek tanúbizonyságot a korabeli történetíró sorai: „Volt nemzetőreink között egy kis csapat, mely úgy indult neki az aradi táborozásnak, hogy ha kell, kiveri az ellenséget és le is telepszik a megtisztított helyen. Felkészült mindennel, mi egy telep alkotásához szükséges lehet, de háború viseléséhez nem igen alkalmas. Ásó, kapa, kasza, bogrács minden kocsin van. Tarisznyájok tele szalonnával, kenyérrel, hogy talán ki is telelhetek volna vele. Feleségeiket, gyermekeiket azért nem vitték magukkal, mert a szolgabíró úr nem engedte, pedig elhatározták a népgyűlésen, hogy ha kell még az asszonyok is fegyvert fognak. Ezek voltak a gyomaiak! A ködmönös, bundás csapat. Fegyverük egyszerű csákány volt.” Ez a csákány nem az ismeretes munkaeszköz volt. Abban az időben a fokos, fokosbalta harci eszközt – támadó-védekező fegyver – értették alatta. Régi fegyvere ez a magyarságnak (ótörök eredetű szavunk).

Amikor 1848. október 21-én a gyomai bundás csapat (egy-egy bundát 6-8-10-12 rackajuh-magyarjuh irhájából készítették) sort fogott Angyalkút előtt, a debreceni verespántlikások csak mosolyogtak. Ám a gyomai atyafiak csak hallgattak, jól

behúzza széles vállait bundáikba. A marosi átjáró védelmére voltak beosztva. Elsőként egy lovasdzsidás ezred rohamozta a mieinket, akik vitézül ellenálltak. Ember-ember ellen küzdött, midőn legádázabban folyt a küzdelem, megmozdult a gyomaiak bundás csapata és rátört a dzsidásokra. A csákány kiváló fegyver közelharcban, s forgatták is hatalmas erővel. A bundások megmutatták milyen alkalmas fegyver a csákány, csak tudni kell vele bánni. A gyomaiak nekimelegedtek a harcnak úgyannyira, hogy bundát, ködmönt elhagyták magukról s egy ingre vetkezve szórták halálos csapásaikat. Különösen két ember vált ki a gyomaiak közül. Szűcs János és Kruchió Ferenc. Nagyerejű volt mind a kettő, s hatalmas csapásaikkal bámulatot kellett okozni, iszonyú vérontást vittek véghez. Ez volt az a híres-neves angyalkúti csata, amelyről az öregek még a múlt században annyit meséltek. Kruchió Ferenc „vitéségének áldozatul esett, halva maradt az angyalkúti csatatéren.” Szűcs János vállán ugyan sebet ejtette egy ulhlánus pika, de ezen sebből felépült, kérelmet adott be az előljárárságnak, hogy a csata hevében elveszett ködmönét, bundáját térítené meg az előljárárság. Más nem kér, merthogy csak a hazája iránti kötelességét teljesítette. Alig akadt gyomai nemzetőr a csata után, kinek ne lett volna kisebb-nagyobb sebesülése.

1850-1851-ben a megyefőnök által jóváhagyott előljárárság – a karhatalommal, zsandárokkal megerősítve – bujkáló honvédekkel, az osztrák hadseregbe sorozott, de jelentkezni nem akaró legényekkel bajlódott. Olvasgatva a levéltárban megőrzött „történetleírásokat” úgy tűnik, hogy a „város cselédei” nem erősítették meg magukat túlságosan a végzések „parancsolatok” végrehajtásában. A következőkben röviden egy-két ilyen történetet ismertetek. 1850. január 25-én Kató Mihály, Domokos Sándor hadnagyok (mezővárosokban a bírák segítőtársai voltak rendészeti tennivalókban. Eredetük valószínűleg visszanyúlik a török hódoltság alatt önszerveződő paraszti önkormányzat működésének idejére. Akkor a szerepük, hatáskörük jóval nagyobb volt), Makcsali József, Polus Péter, Fekete Lajos, Szilágyi Péter, Schwalm György kisbírák, Sütő István, Szabó István baktettek lettek leküldve, +azért, hogy itt-ott a'korcsmákban rendetlenség ne történjék, valahol csavargókat tanálnak azokat megfogják. ...Amikor Kovács Márton korcsmájához értek, észrevették, hogy Szerető Lajos, Sallai Sándor szökött honvédek a többi borivók között múlatnak. Ekkor két kisbíró az egyik hadnagy visszaküldötte a ...Persecutorokért, kik a „Város másik részén patróliroztak...”, a többiek bementek, de semmit nem tetettek, a korcsma tele lévén mulatozó fiatalsággal. Ámbár két honvéd felugrott az asztalra „...mutogatta még a 'csizma szára mellett is a 'pí'stolokat, s felvont pí'stolokkal verte a gerendát.” Amikor megérkezett Juhász Mo'zes persecutor azonnal „ölön kapta Szerető Lajos honvédot”, Gálos István perzekutor pedig Sallai Sándor honvédot, és vitték ki őket a pitvarba. Ezalatt a város cselédjei – ahogy akkoriban hítták őket: „a város kutyái” a kocsmában bent lévő sok ember visszatartóztatásával küzdöttek, hogy azok utánok ne rohanjanak. „...úgyhogy mindenki erejét felülmúlólag elvót foglalva.”

Ugyanannyira, hogy valaki mind az ivóban, mind a pitvarban elfújta a gyertyát. A sötétben a zaj nevededett és mindkét honvéd „...írtóztató káromlások között kifejtőzött fogvatartói kezei közöl...” majd berohantak a házba és felvont puskával kezeikbe kiáltották „...Az Istenit van-é még idebe város kutyája? ...a város cselédjei erre kirohantak... a honvédek utánok, és a kapuból közé lőttek a 'cselédeknek, kik azután nem mertek többé utánok menni.”

1850. december 12-én az előjáróság kiküldte Kató Mihály hadnagyot, Makcsai József kisbíró, Sütő István baktort, „a' végett, hogy Kruchió Mihály béressét Szilágyi Balázst ki a 'felsőbb rendeletek értelmében katonai besorolás alá eső egyén volt, annak rende szerént tisztességesen hívják fel a 'város Házához. Kruchió Mihály gazd'uram házához érvén a' lakszobában találván mind a' gazdát, mind a' bérest, mihelyt küldetésük célját nyilváníták elsőben is a gazda azt válaszolta: nohát Balázs katona leszel, de az én házamból senki istenfia ki nem visz, nem akarom ezt a huncut nevet viselni melyet az apámra is ruháztak én kitisztítom magam az alól, miért fogatta el a Bíró Uram a' hídon vagy Kováts Jánosnál, vagy fogassa el midőn az udvaromból kimegy, ne hogy azután azt mondja a' világ hogy ezt is mint a' másik béresemet én adtam katonának és bérest ne kapjak többet.” Erre magát a legényt szólították fel, hogy jöjjön velük, de az azt válaszolta: „Jöjjön elő Bíró Uram ha baja van velem.” Hiába kapacitálták, fenyegették Kruchio Mihályt, nem engedett a 48-ból. Egyre csak azt hajtgatta: „...ő az Istennek sem adja ki a házból a' béressét, inkább meghal mint azt tegye, az ő lábára tegyék inkább a vasat, ő nem állítja elő, tudja hol van, de nem mon dja meg...”. Ezek szerint ekkor már Szilágyi Balázs bujdosásában volt.

A passzív ellenállásnak egy jellegzetes formája volt a külsőségekben mutatkozó kisebb-nagyobb praktikák alkalmazása. Gyomán egyik igen elterjedt módja volt ennek a kalapon való háromszínű - azaz nemzetiszínű - tollaknak, egyéb csokroknek a viselése. Az előjáróság éppen ezért 1851. szeptember 28-án rendeletet adott ki: „Felsőbb rendeletnél fogva a kalapokon viselni a szokott tollakat, vagy tollhoz hasonló természetes vagy mesterséggel összeállított háromszínű virágoknak hordása mint a' melyek a' forradalomra vissza emlékeztetnek, szigorú büntetés terhe alatt eltiltatik.”

Megjelent 3. részben, folytatásokban közölve:

Városunk 1997. március. p. 8.

Városunk 1997. április. p. 8.

Városunk 1997. május. p. 8.